

ผีbungเต้า: ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่อยู่ในวิถีชีวิตชาวไทเลย¹

นัยนา อรรถนหาร^{2*}

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นประเพณีผีbungเต้า และ (2) ศึกษาการเปลี่ยนแปลงภูมิปัญญาท้องถิ่นประเพณีผีbungเต้า พื้นที่ในการวิจัยคือ บ้านไฮตาก ตำบลลาดค่าง อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย เครื่องมือเชิงคุณภาพ ได้แก่ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสนทนากลุ่ม การประชุมระดมความคิด และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการบรรยายเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย พบว่า (1) สภาพพื้นที่ชุมชนบ้านไฮตาก มีธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีการปลูกพืชผักเมืองหนาวต่าง ๆ โดยเฉพาะน้ำเต้า ซึ่งเป็นพืชที่นิยมปลูกในพื้นที่ และได้มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ โดยนำน้ำเต้ามาประดิษฐ์ทำเป็นหน้ากากเพื่อใช้สำหรับงานประเพณีผีbungเต้า และ (2) การเปลี่ยนแปลงภูมิปัญญาท้องถิ่นประเพณีผีbungเต้า 2.1) ด้านความเชื่อ มีการเคารพและบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อปกป้องคุ้มครองชุมชนจากภัยอันตราย 2.2) ด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟู มีการถ่ายทอดและการเพิ่มคุณค่าทางเศรษฐกิจไปพร้อมกัน 2.3) ด้านการศึกษา ช่วยให้เยาวชนมีความรู้และเข้าใจถึงรากเหง้าทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชน 2.4) ด้านเศรษฐกิจ เป็นช่องทางในการกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชนได้ 2.5) ด้านการผสมผสานกับวัฒนธรรมสมัยใหม่ ได้ถูกผลิตขึ้นในรูปแบบของผลิตภัณฑ์เพื่อการท่องเที่ยว และ 2.6) ด้านการปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคมประเพณี มีการผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมกับวัฒนธรรมร่วมสมัย

คำสำคัญ : ผีbungเต้า; ภูมิปัญญาท้องถิ่น; ไทเลย; จังหวัดเลย

¹ บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยรูปแบบการพัฒนาวัฒนธรรมการอ่านสำหรับเยาวชน จากฐานภูมิปัญญาไทเลย ผ่านการนำเสนอในการประชุมและการนำเสนอบทความทางวิชาการระดับชาติ เรื่อง การจัดการศึกษาและวิจัยทางบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ที่จัดโดยสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยฯ เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม 2567

² รองศาสตราจารย์ ดร., สาขาวิชาภาษาอังกฤษและบรรณารักษศาสตร์, ภาควิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, อีเมล: naiyana.aja@lru.ac.th

* Corresponding author: naiyana.aja@lru.ac.th

Phi Bung Tao: Local Wisdom Living in Thai Tradition¹

Naiyana Ajanatorn^{2*}

Abstract

This research paper aims to 1) investigate the context of local wisdom related to the Phi Bung Tao tradition and 2) analyze the transformations in the local wisdom of the Phi Bung Tao tradition. The research location is Ban Hai Tak, Lat Khang Subdistrict, Phu Ruea District, Loei Province. Qualitative methods were employed, including in-depth interviews, focus groups, and brainstorming workshops, with data analysis conducted through descriptive narration.

The research findings revealed that 1) Ban Hai Tak is a village rich in natural resources, with most residents engaged in agriculture, particularly growing various cool-climate crops, including local gourds, which are significant for the region's economy. The Phi Bung Tao tradition incorporates indigenous knowledge through the creation of gourd masks. 2) The changes in the local wisdom of the Phi Bung Tao tradition include: 2.1) Beliefs: The community expresses gratitude and worships sacred spirits for protection from danger. 2.2) Conservation and Restoration: This involves spreading knowledge while enhancing its economic value. 2.3) Education: It helps young individuals gain knowledge and understanding of their cultural heritage and way of life. 2.4) Economy: It supports the growth of the local economy. 2.5) Integration with Modern Culture: This has been incorporated in order to develop tourism products. 2.6) Adaptation to Societal Changes: There is a blend of traditional beliefs and contemporary culture.

Keywords: Phi Bung Tao; Local Wisdom; Thai Loei; Loei Province

¹ This research article is derived from a research project focusing on the development of innovative reading materials for young people, drawing upon Thai cultural heritage.

The article was presented at a national conference on "Education Management and Library & Information Science Research for SDGs" organized by the Thai Library Association on December 9, 2024.

² Associate Professor, Dr., English and Library Science Program, Faculty of Humanities and Social Sciences, Loei Rajabhat University, e-mail: naiyana.aja@lru.ac.th

* Corresponding author: naiyana.aja@lru.ac.th

บทนำ

“เมืองแห่งทะเลภูเขา สุดหนาวในสยาม ดอกไม้งามสามฤดู ถิ่นที่อยู่อริยสงฆ์ มั่นคงความสะอาด” คำขวัญของจังหวัดเลย สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะเด่นของจังหวัดเลย ทั้งในเรื่องของธรรมชาติ วัฒนธรรม วิถีชีวิต การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดำเนินชีวิตของชุมชน ซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราชการ 2560 มาตรา 57 กล่าวว่า รัฐต้อง (1) อนุรักษ์ ป่าไม้ และส่งเสริม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและจารีตประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นและของชาติ รวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้ใช้สิทธิและมีส่วนร่วมในการดำเนินการด้วย ภูมิปัญญาไทยมีความสำคัญอย่างยิ่ง ช่วยสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่นมั่นคง สร้างความภาคภูมิใจและศักดิ์ศรีเกียรติภูมิแก่คนไทย สามารถปรับ ประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางศาสนาใช้กับชีวิตได้อย่างเหมาะสม สร้างความสมดุลระหว่างคนกับสังคม และธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน ช่วยเปลี่ยนแปลงปรับปรุงวิถีชีวิตของคนไทยให้เหมาะสมได้ตามยุคสมัย (The Secretariat of the Senate, 2017) ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวไทยเลยเป็นสิ่งที่สะท้อนถึงความรู้และประสบการณ์ที่ได้สั่งสมมาจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการดำเนินชีวิตของชุมชนในหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นการเกษตร การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ประเพณี และวัฒนธรรม “ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่า ซึ่งช่วยเสริมสร้างความรู้และความเข้าใจในวิถีชีวิตของชาวไทยเลย” การสืบทอดและการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาเหล่านี้จึงเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างความยั่งยืนให้กับชุมชน ภูมิปัญญาพื้นบ้านมีคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ ได้แก่ คุณค่าทางความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติที่นำไปสู่การปรับตัว คุณค่าทางความคิดเกี่ยวกับจริยธรรมต่อสิ่งแวดล้อมที่มุ่งสู่การดำเนินชีวิตอย่างยั่งยืน คุณค่าทางทักษะที่เกิดจากความเพียร ภูมิปัญญาด้านความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรมที่เกิดจากค่านิยมด้านความกตัญญู การเคารพ ธรรมชาติ คุณค่าต่อสังคมในด้านการสร้างความสามัคคี การสร้างอัตลักษณ์และความภาคภูมิใจให้ท้องถิ่น (Prommanot, Tubporn & Sachakul, 2019)

ชาวไทยเลยมีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการประกอบอาชีพตั้งแต่ดั้งเดิม ซึ่งส่วนใหญ่ประกอบอาชีพที่มีพื้นฐานจากภูมิปัญญาและทรัพยากรในชุมชน ในด้านการจัดการทรัพยากรตามธรรมชาติ มีเทคนิคและความรู้ที่ได้รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษในด้านการเกษตร มีการปลูกข้าว การเลี้ยงสัตว์ และการอนุรักษ์พื้นที่ป่า ซึ่งอาชีพดังกล่าวได้ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น โดยทำตามที่บรรพบุรุษสอนและปฏิบัติสืบทอดกันมา โดยมีได้อยู่ในรูปของระบบความรู้ที่เป็นรูปธรรม (Phuthed, 2019) นอกจากนี้ชาวไทยเลยยังมีความเชื่อทางศาสนา ซึ่งมีบทบาทสำคัญในวิถีชีวิตของชุมชน ผ่านประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ที่สร้างความเชื่อมโยงและความสามัคคีในประเพณีและพิธีกรรมทางศาสนาเป็นเครื่องมือที่ช่วยสร้างความเข้มแข็งและความสามัคคีในชุมชน การศึกษาและเข้าใจภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวไทยเลยไม่เพียงแต่จะเสริมสร้างความรู้และความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นเท่านั้น แต่ยังเป็น การสร้างความเข้าใจและการอนุรักษ์วัฒนธรรมที่มีคุณค่า รวมถึงเสริมสร้างความรู้และความภาคภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรมให้กับคนรุ่นหลังได้สืบทอดกันต่อไป (Lengwiriyakul & Jarernsiripornkul, 2017) ชาวไทยเลยมีความเชื่อเกี่ยวกับผีในหลากหลายด้าน เช่น ผีบรรพบุรุษที่คอยปกป้องลูกหลานและชุมชน ผีบ้านผีเรือนที่รักษาความสงบสุขในบ้านและผีธรรมชาติ เช่น ผีป่า ผีน้ำ ที่ต้องบูชาเพื่อความอุดมสมบูรณ์ นอกจากนี้ยังเชื่อว่าผีสามารถปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายและส่งเสริมความเจริญในชีวิต หากปฏิบัติ

ตามพิธีกรรมอย่างถูกต้อง ซึ่งประเพณีที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ ผีตาโชน ผีชนน้ำและผีบั้งเต้า

ผีบั้งเต้า เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สะท้อนความเชื่อด้านการบูชา ผีฟ้าและเทพธรรมชาติ เพื่อขอฝน ความอุดมสมบูรณ์และความสงบร่มเย็นในชีวิต ชาวบ้านเชื่อว่าพิธีกรรมและการละเล่นผีบั้งเต้าสามารถบดเป่าสิ่งชั่วร้ายที่เชื่อมโยงมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้อย่างสมดุล นอกจากนี้ยังเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการรักษาสุขภาพและความปลอดภัยในครอบครัว ความเชื่อในผีบั้งเต้าเป็นการสอนให้คนในชุมชนมีการดูแลรักษาความสะอาดและระมัดระวังในการดำรงชีวิต การปฏิบัติตามความเชื่อนี้ช่วยส่งเสริมสุขอนามัยและความปลอดภัยในชุมชน อีกทั้งความเชื่อในผีบั้งเต้าเป็นการสะท้อนถึงวิถีชีวิตและการปรับตัวของชาวไทยเลียดล้อมรอบตัว ผีบั้งเต้าไม่ได้เป็นเพียงแค่เรื่องผีธรรมดา แต่เป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนถึงความเคารพและการอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติ โดยหน้ากากผีบั้งเต้าเป็นการสร้างหน้ากากผีให้บูชาพระพุทธรูปของคนในชุมชนที่นับถือพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ วัฒนธรรมการสวมหน้ากากในวัฒนธรรมชาวพุทธสองฝั่งโขงคือ การสวมทับทวนผีเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในพิธีกรรมพุทธ และมักนำหน้ากากผีมาใช้ในพิธีแห่ หน้ากากผีที่สวมทับในพิธีแห่สื่อให้เห็นจินตนาการถึงวัฒนธรรมความเชื่อเรื่องผีผ่านหน้ากากที่สร้างขึ้นในพิธีกรรมที่สะท้อนให้ทราบถึงการดำรงอยู่ของความเชื่อผีภายใต้วัฒนธรรมพุทธศาสนาเป็นใหญ่ในพื้นที่สองฝั่งโขงแบบถ้อยที่ถ้อยอาศัย การสวมหน้ากากผีจึงเป็นหลักฐานแสดงให้เห็นถึงการสร้างผีให้สามารถจับต้องได้ผ่านหน้ากากและให้ดำรงอยู่ในที่แจ้งได้ในวัฒนธรรมของชาวพุทธสองฝั่งโขงได้อย่างลงตัว (Sri-On, 2022)

การศึกษาและการทำความเข้าใจเรื่องผีบั้งเต้าเป็นการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมที่มีค่าและเป็นการสร้างความภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น ความเชื่อและเรื่องเล่าเกี่ยวกับผีบั้งเต้ามีบทบาทสำคัญในการสร้างอัตลักษณ์และความเป็นเอกลักษณ์ของชาวไทยเลียดล้อมรอบตัว มีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนในการเลือกวัสดุจากธรรมชาติ การแกะสลักและวาดลวดลายที่สะท้อนเอกลักษณ์ความเชื่อและศิลปะพื้นบ้านของชุมชน นอกจากนี้การสร้างหน้ากากยังสื่อถึงการอนุรักษ์ธรรมชาติ เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าเพื่อให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้และสืบทอดต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นประเพณีผีบั้งเต้า บ้านไฮตาก ตำบลลาดค่าง อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย
2. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงภูมิปัญญาท้องถิ่นประเพณีผีบั้งเต้า บ้านไฮตาก ตำบลลาดค่าง อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย

การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง

ภูมิปัญญา (Wisdom) (Royal Society of Thailand, 2013) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาไว้ว่า หมายถึง พินัยความรู้ ความสามารถ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้ สะสม สังเกต ทดลองใช้ โดยถ่ายทอดประสบการณ์มาเป็นระยะเวลายาวนาน เป็นความคิดความเชื่อของชุมชนท้องถิ่น เพื่อให้ดำรงอยู่ได้อย่างสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมอย่างเป็นธรรมชาติและพัฒนาก้าวหน้า

วัฒนธรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ในการดำเนินชีวิต (Wantrong, 2017) โดยการนำเอาความรู้ความสามารถและทักษะของคนในท้องถิ่นที่สั่งสมจากประสบการณ์จริงมาปรับใช้ในการแก้ไขปัญหาสังคมและสิ่งแวดล้อม เช่น การเกษตรยั่งยืน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การส่งเสริมการท่องเที่ยวที่เคารพในวัฒนธรรมท้องถิ่น ในยุคปัจจุบันที่โลกเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ภูมิปัญญาท้องถิ่นยังคงมีความสำคัญในการสร้างความรู้และความเข้าใจในวัฒนธรรมของตนเอง รวมถึงการเสริมสร้างความภาคภูมิใจในรากเหง้าของชุมชนมีประเพณีและวัฒนธรรมที่น่าสนใจเพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับสังคมโลกอย่างมีคุณค่าและยั่งยืน Seesalab et al. (1998) ได้แบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนี้ 1) สาขาเกษตรกรรม 2) สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม 3) สาขาการแพทย์แผนไทย 4) สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 5) สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน 6) สาขาสวัสดิการ 7) สาขาการจัดการองค์กร 8) สาขาภาษาและวรรณกรรม 9) สาขาศาสนาและประเพณี 10) สาขาการศึกษา และ 11) สาขาศิลปกรรม ซึ่งภูมิปัญญาผีบั้งเต้าเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ช่วยอนุรักษ์เอกลักษณ์ของชุมชน โดยถ่ายทอดผ่านงานศิลปะ ประเพณี หรือพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งสะท้อนถึงวิถีชีวิตและความเชื่อของคนในอดีต การรักษาภูมิปัญญาเหล่านี้ไม่เพียงแต่ช่วยสร้างความภาคภูมิใจในชุมชน แต่ยังช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ที่สามารถสร้างประโยชน์ทางเศรษฐกิจและความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน ซึ่งมีคุณค่าและประโยชน์ในหลายมิติ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมและความสัมพันธ์ในชุมชน การตระหนักถึงความสำคัญและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นสิ่งที่ควรได้รับการสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างสังคมที่ยั่งยืนและสมดุลในทุก ๆ ด้านต่อไป

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการรวบรวมและการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา การบรรยายเชิงพรรณนา ก่อนดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลโดยการตรวจสอบข้อมูลโดยใช้เทคนิคสามเส้าคือ ด้านวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลและด้านผู้ให้ข้อมูล

เครื่องมือในการวิจัย

1. การสัมภาษณ์เชิงลึก มีประเด็นที่เกี่ยวข้องในการตั้งคำถาม ดังนี้ 1) ประวัติ ความเป็นมาของประเพณีผีบั้งเต้า 2) ความเชื่อหรือตำนานที่เกี่ยวข้องกับผีบั้งเต้า 3) การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเพณีผีบั้งเต้าเป็นอย่างไร การเปลี่ยนแปลงภูมิปัญญาท้องถิ่นประเพณีผีบั้งเต้าเป็นอย่างไร ตามวัตถุประสงค์ ข้อ 2

2. การสนทนากลุ่มย่อย มีประเด็นที่เกี่ยวข้องในการตั้งคำถาม ดังนี้ 1) ท่านคิดว่าประเพณีผีบั้งเต้าจะมีการเปลี่ยนแปลงในยุคปัจจุบันอย่างไร 2) ท่านเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงประเพณีผีบั้งเต้ามีการเปลี่ยนแปลงด้านใดบ้าง

3. การประชุมระดมความคิด มีประเด็นที่เกี่ยวข้องในการตั้งคำถามเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงภูมิปัญญาท้องถิ่นประเพณีผีบั้งเต้า อำเภอภูเรือ จังหวัดเลยกับการเปลี่ยนแปลงในยุคปัจจุบัน มีการรวบรวมข้อมูลทั้งหมด 6 ด้าน คือ ด้านความเชื่อ ด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟู ด้านการศึกษา ด้าน

เศรษฐกิจ ด้านการผสมผสานกับวัฒนธรรมสมัยใหม่ และด้านการปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคมประเพณี

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล แบ่งออกเป็น 2 ระยะ รายละเอียดดังนี้

ระยะที่ 1 ศึกษาสภาพปัจจุบันของประเพณีผีบั้งเต้าและโดยใช้การสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มสนทนา ดังนี้

1) สัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำชุมชน ครู นักวิชาการและปราชญ์ท้องถิ่นในชุมชนนั้น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับประวัติ ความเป็นมาของประเพณีผีบั้งเต้าและภูมิปัญญาท้องถิ่นประเพณีผีบั้งเต้า บ้านไฮตาก ตำบลลาดค่าง อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย

2) การสนทนากลุ่มเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นประเพณีผีบั้งเต้า บ้านไฮตาก ตำบลลาดค่าง อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและสนทนากลุ่มถูกสังเคราะห์เป็นประวัติและความเป็นมาของประเพณีผีบั้งเต้าและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อนำเสนอต่อผู้เข้าร่วมการประชุมสำหรับการระดมสมองเพิ่มเติม

ระยะที่ 2 ศึกษาการเปลี่ยนแปลงภูมิปัญญาท้องถิ่นประเพณีผีบั้งเต้า

1) สัมภาษณ์เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงภูมิปัญญาท้องถิ่น มีตัวแทนทั้งหมด 10 คน โดยเลือกจากผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้านและตัวแทนชุมชนที่มีความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น

2) จัดสนทนากลุ่มเพื่อระดมสมอง การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นประเพณีผีบั้งเต้า มีตัวแทนทั้งหมด 13 คน โดยเลือกจากผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน ครู นักวิชาการและตัวแทนชุมชนที่มีความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น

3) ประชุมระดมความคิดเห็นกับผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 15 คน โดยเลือกจากผู้ที่มีความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ อดีตวัฒนธรรมจังหวัดเลย วัฒนธรรมจังหวัดเลย อดีตอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเลย อดีตรองอธิการบดี ผู้อำนวยการวัฒนธรรม อดีตผู้อำนวยการสำนักกิจการนักศึกษา อดีตนายอำเภอ ผู้อำนวยการเขตการศึกษา คุณครู นักวิชาการ โดยนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์สนทนากลุ่ม และนำมาทำ Mind map เพื่อตรวจสอบข้อมูลที่ถูกต้องตามวัตถุประสงค์ข้อ 1 และข้อ 2

สรุปผล

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเพณีผีบั้งเต้าของบ้านไฮตาก ตำบลลาดค่าง อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย พบว่า ชุมชนบ้านไฮตาก สภาพของชุมชนเป็นพื้นที่ที่มีธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีการปลูกพืชผักเมืองหนาวต่าง ๆ โดยเฉพาะน้ำเต้า ซึ่งเป็นพืชที่นิยมปลูกในพื้นที่และนำมาใช้ในการประกอบอาหาร สมุนไพรใช้บำรุงร่างกายและรักษาโรค ต่อมาชุมชนได้นำมาประยุกต์ใช้โดยการนำมาทำชัน ตะกร้า หรือกระบอกใส่น้ำ เมื่อน้ำเต้ามีมากเกินไปจนความจำเป็น จึงได้มีความคิดนำน้ำเต้าที่แก่จัดมาตากแห้งและขัดพื้นผิวให้เรียบ แล้วนำมาแกะสลักลวดลายมงคล เช่น เหยี่ยวทองหรือลายไทย แล้วลงสีเงินหรือทองบนพื้นผิวน้ำเต้า ตกแต่งเพิ่มเติมด้วยวัสดุเสริม เช่น ลูกปัดหรือผ้าสีมงคล หากต้องการเสริมความเชื่อ อาจนำไปประกอบพิธีปลูกเสกเพื่อเพิ่มความเป็นสิริ

มงคล ต่อมา มีการนำน้ำเต้าผลใหญ่ที่แกะจัดปล่อยทิ้งไว้ นำมาประดิษฐ์ทำเป็นหน้ากากผี เพื่อใช้สำหรับงานประเพณีผีบั้งเต้า บั้งเต้าซึ่งมาจากคำว่า รุง ผสมกับบั้ง กลายเป็น บั้ง ส่วนคำว่าเต้ามาจากน้ำเต้า ส่วนหน้ากากจะวาดลวดลายเป็นหน้ายักษ์ โดยได้แรงบันดาลใจมาจากยักษ์ที่อยู่หน้าประตูวัดซึ่งมีความเชื่อว่า ยักษ์เป็นทวารบาล บดสิ่งชั่วร้าย ป้องกันไม่ให้เข้าใกล้พุทธสถาน ประเพณีผีบั้งเต้า เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความสำคัญของบ้านไฮตาก โดยหน้ากากผีบั้งเต้าโดดเด่นด้วยการสร้างจากน้ำเต้าและขิงบนหัวรุง เพื่อแสดงความเคารพต่อพระพุทธรูปนวบรรพต ซึ่งเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านเคารพบูชา ตั้งอยู่บนยอดภูเรือ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520 พิธีกรรมนี้มักจัดขึ้นในช่วงเทศกาลสงกรานต์ในวันที่ 15 เมษายน ของทุกปี และปี พ.ศ. 2561 ผู้นำชุมชนได้พาชาวบ้านทำต้นผึ้ง ต้นดอกไม้ และรุง ขึ้นไปถวาย และมีการแห่ประเพณี ผีบั้งเต้า เพื่อแสดงความเคารพต่อพระพุทธรูปนวบรรพต ซึ่งเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านเคารพบูชา ตั้งอยู่บนยอดภูเรือ

ภาพที่ 1 หน้ากากผีบั้งเต้า

ประเพณีนี้ยังสะท้อนความเชื่อในเรื่องอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์และการขอพรของคนในชุมชนประสบความสำเร็จ จึงเกิดความศรัทธาในหมู่บ้านและมีการทำพิธีขอพรต่อเนื่องทุกปี ส่งผลให้ผีบั้งเต้ากลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวในชุมชนแห่งนี้

2. การเปลี่ยนแปลงภูมิปัญญาท้องถิ่นประเพณีผีบั้งเต้า อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย

การเปลี่ยนแปลงภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นจากหลายปัจจัย ทั้งการพัฒนาเทคโนโลยี การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม รวมถึงการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งเคยเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ถูกปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับยุคสมัย เช่น การใช้เทคโนโลยีมาประยุกต์กับการเกษตรหรือหัตถกรรมแบบดั้งเดิม ขณะเดียวกันภูมิปัญญาบางอย่างอาจสูญหายไปเมื่อคนรุ่นใหม่ขาดการสืบทอดและเห็นคุณค่าลดลง การเปลี่ยนแปลงนี้จึงต้องการการปรับตัวในเชิงสร้างสรรค์ เช่น การบูรณาการภูมิปัญญาเข้ากับการศึกษา หรือการส่งเสริมผ่านเศรษฐกิจสร้างสรรค์ เพื่อรักษารากเหง้าของภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ในโลกที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ซึ่งมีประเด็นที่สำคัญ ดังนี้

2.1) ด้านความเชื่อ

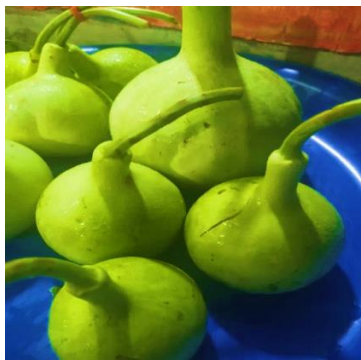
ประเพณีผีบั้งเต้าในชุมชนบ้านไฮตาก อำเภอกุเรื่อ จังหวัดเลย มีรากฐานมาจากความเชื่อดั้งเดิมในการเคารพและบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อปกป้องคุ้มครองชุมชนจากภัยอันตราย โดยหน้ากาก "ผีบั้งเต้า" ที่ทำจากน้ำเต้าถือเป็นสัญลักษณ์ของวิญญาณที่คอยดูแลและขจัดสิ่งไม่ดีออกจากหมู่บ้าน ในช่วงเทศกาลสงกรานต์ ชาวบ้านจะสวมหน้ากากนี้เพื่อประกอบพิธีกรรมแห่บูชาพระพุทธรูปบูชาบรรพตซึ่งเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ประจำชุมชนบหนองกุเรื่อ

ภาพที่ 2 ขบวนแห่ประเพณีผีบั้งเต้า

ที่มา : Dailynews Online (April 16, 2024)

ผลน้ำเต้า หรือลูกน้ำเต้า มีรูปร่างและขนาดที่แตกต่างกันออกไปตามสายพันธุ์ เช่น ทรงกลม ทรงกลมข้อน ทรงกลมหัวจุก ทรงยาว ทรงแบน หรือเป็นรูปขวด มีคอดกั้วบริเวณยอด โคน ขั้วคอดคอง ผิวผลเกลี้ยง เรียบ เปลือกผลแข็งและทนทาน ผลอ่อนเป็นสีเขียว

ภาพที่ 3 ผลน้ำเต้าสด

ภาพที่ 4 ผลน้ำเต้าแห้ง

การเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวในยุคปัจจุบัน เดิมใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของน้ำเต้าในการดำรงชีวิตประจำวันในปัจจุบัน เช่น ใช้ทำขัน ตะกร้า กระบอกใส่น้ำ ต่อมาถูกปรับให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ชุมชนบ้านไฮตากได้นำหน้ากากผีบั้งเต้ามาผลิตเป็นสินค้าที่ระลึกและแสดงออกถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่น ส่งผลให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้เป็นที่รู้จักมากขึ้นในกลุ่มนักท่องเที่ยว การเปลี่ยนแปลงนี้ยังนำมาซึ่งข้อท้าทายเกี่ยวกับการรักษาแก่นแท้ของความเชื่อดั้งเดิม โดยเฉพาะการเปลี่ยนจากการแสดงออกถึงความเชื่อทางจิตวิญญาณไปเป็นสินค้าเชิงพาณิชย์ ชุมชนจึงมีการพัฒนาเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยวและการรักษาอัตลักษณ์ของประเพณีไว้

2.2) ด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟู

การอนุรักษ์และฟื้นฟูประเพณีผีบั้งเต้าในชุมชนบ้านไฮตาก จังหวัดเลย เดิมเป็นการบูชาผีฟ้าและขอฝน เป็นการผสมผสานระหว่างการรักษารูปแบบดั้งเดิมของพิธีกรรมกับการปรับให้เข้ากับสังคมสมัยใหม่ โดยหน้ากากผีบั้งเต้า ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ปกป้องชุมชนจากสิ่งไม่ดี ได้ถูกนำมาใช้ในงานเทศกาลสงกรานต์เพื่อบูชาพระพุทธรูปขาวบรรพต เพื่อสืบสานและสร้างการรับรู้ให้กับคนรุ่นใหม่ หน่วยงานท้องถิ่นจึงจัดขบวนแห่และกิจกรรมที่น่าสนใจโดยส่งเสริมการสวมใส่หน้ากากในพิธีกรรม นอกจากนี้การฟื้นฟูประเพณีผีบั้งเต้ายังเกี่ยวข้องกับการพัฒนาสินค้าพื้นเมือง เช่น หน้ากากผีบั้งเต้าที่ทำเป็นของที่ระลึกสำหรับนักท่องเที่ยว เพิ่มรายได้ให้แก่ชุมชน มีการทำฐานข้อมูลและบันทึกความรู้จากผู้สูงอายุยังช่วยเก็บรักษาความรู้ดั้งเดิมและส่งต่อให้เยาวชนในท้องถิ่น มีการจัดอบรม เพื่อให้เยาวชนได้เรียนรู้การทำหน้ากากและความหมายของประเพณี

2.3) ด้านการศึกษา

เดิมมุ่งเน้นการถ่ายทอดความเชื่อและวัฒนธรรมผ่านการปฏิบัติ และการสอนแบบปากต่อปากในชุมชน ปัจจุบันใช้เป็นเนื้อหาในหลักสูตรการเรียนการสอน เช่น การสร้างบทเรียนในท้องถิ่น การศึกษาทางด้านความเป็นมาของขนบธรรมเนียมประเพณีผีบั้งเต้า พร้อมทั้งสร้างกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมความเข้าใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับ "ผีบั้งเต้า" นอกจากนี้ยังเป็นการผสมผสานระหว่างศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นกับศาสนกิจในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ เช่น ขบวนแห่ในงานสงกรานต์ หรือในงานถวายพุทธรูปขาวบรรพต

2.4) ด้านเศรษฐกิจ

เดิมมีความเกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นและการพึ่งพาตนเองในชุมชน ต่อมาเกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในการส่งเสริมเศรษฐกิจในพื้นที่ โดยเฉพาะในด้านการท่องเที่ยวเป็น การสร้างงาน การสร้างรายได้ให้กับชุมชนบ้านไฮตากในอำเภอภูเรือ หน้ากากผีบั้งเต้า ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ได้กลายเป็นสินค้าทางการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยม สามารถซื้อหน้ากากนี้ได้ในราคา 200-500 บาท นอกจากนี้เป็นการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ของ หน้ากากผีบั้งเต้า พร้อมทั้งพัฒนาเป็นสินค้า OTOP ในชุมชนและยังสามารถมีรายได้จากการขายสินค้าพื้นเมืองผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร

2.5) ด้านการผสมผสานกับวัฒนธรรมสมัยใหม่

เดิมมีการจัดขบวนแห่และพิธีกรรมที่สื่อถึงความเชื่อเดิม ต่อมา มีการผสมผสานของภูมิปัญญาท้องถิ่น "ผีบั้งเต้า" กับวัฒนธรรมสมัยใหม่ได้เห็นได้จากการนำวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นที่มีอายุยาวนานมาใช้ในเชิงการท่องเที่ยวและพาณิชย์ หน้ากากผีบั้งเต้า ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญของประเพณีนี้ได้ถูกผลิตขึ้นในรูปแบบของผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทางศิลปะและมีความสวยงาม การส่งเสริมอัตลักษณ์ผ่านเศรษฐกิจสร้างสรรค์ สร้างสินค้าออกแบบผลิตภัณฑ์หรือของตกแต่งที่ได้รับแรงบันดาลใจจากผีบั้งเต้า เช่น เสื้อผ้า กระเป๋า โดยมีการสร้างแบรนด์และปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับตลาดนักท่องเที่ยวที่มีความสนใจ และยังสะท้อนถึงการเชื่อมโยงระหว่างความเชื่อโบราณและกิจกรรมที่ทันสมัย สามารถเข้าถึงนักท่องเที่ยวจากทั่วโลกผ่านช่องทางต่าง ๆ

2.6) ด้านการปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคมประเพณี

เดิมชุมชนยังคงรักษาพิธีกรรมผีบั้งเต้าไว้ซึ่งเป็นการบูชาผี ต่อมา มีการปรับตัวของภูมิปัญญาท้องถิ่นผีบั้งเต้าต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคมและประเพณีมีลักษณะเด่นที่เกี่ยวข้องกับการผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมกับวัฒนธรรมร่วมสมัย โดยเฉพาะในด้านการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจท้องถิ่น วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจและเทคโนโลยี ทำให้ความเชื่อเรื่องผีบั้งเต้าค่อย ๆ ลดบทบาทลง คนรุ่นใหม่เริ่มมองพิธีกรรมเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของ "ความเชื่อเก่า" ชุมชนยังคงรักษาพิธีกรรมผีบั้งเต้าไว้ในรูปแบบที่ปรับตัว เช่น การจัดเป็นเทศกาลที่มีจุดประสงค์เพื่อการท่องเที่ยว พิธีกรรมดังกล่าวอาจผสมผสานความบันเทิง เพื่อให้ความเชื่อดังกล่าวไม่สูญหาย การเปลี่ยนแปลงของผีบั้งเต้าในสังคมประเพณีไทย แสดงให้เห็นถึงการปรับตัวตามยุคสมัย สะท้อนความเชื่อและวิถีชีวิตของคนในอดีตที่ผูกพันกับธรรมชาติ

อภิปรายผลการวิจัย

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นของบ้านไฮตาก ตำบลลาดค่าง อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย

ชุมชนบ้านไฮตาก สภาพของชุมชนเป็นพื้นที่ที่มีธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ ชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีการปลูกพืชผักเมืองหนาวต่าง ๆ โดยเฉพาะน้ำเต้า ซึ่งนิยมปลูกในพื้นที่เป็นจำนวนมาก ชาวบ้านส่วนใหญ่นำไปประกอบอาหารและส่วนหนึ่งนำไปขาย น้ำเต้าส่วนที่เหลือจะนำมาทำเป็นน้ำเต้าเงิน น้ำเต้าทอง เพราะเชื่อว่าจะทำให้ร่ำรวย เงินทองไหลมา เทมา ตลอดทั้งปี และเพื่อนำไปจำหน่ายเพิ่มมูลค่าสินค้าทางการเกษตร ได้มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ โดยนำน้ำเต้ามาประดิษฐ์ทำเป็นหน้ากากเพื่อใช้สำหรับงานประเพณีผีบั้งเต้าซึ่งมาจากคำว่า รุ่ง ผสมกับบั้งกลายเป็นบั้ง ส่วนคำว่าเต้ามาจากน้ำเต้า ส่วนหน้ากากจะวาดลวดลายเป็นหน้ายักษ์ ได้แรงบันดาลใจมาจากยักษ์ที่อยู่หน้าประตูวัด ซึ่งมีความเชื่อว่ายักษ์เป็นทวารบาล บดสิ่งชั่วร้าย ป้องกันไม่ให้เข้าใกล้พุทธสถาน ประเพณีผีบั้งเต้า เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความสำคัญของบ้านไฮตาก หน้ากากผีบั้งเต้าโดดเด่นด้วยการสร้างจากน้ำเต้าและขิงบนหัวรุ่ง เพื่อแสดงความเคารพต่อพระพุทธนาถาบรรพต ซึ่งเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านเคารพบูชา ตั้งอยู่บนยอดภูเรือ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520 (Artsomban, 2024) พิธีกรรมนี้จัดขึ้นในช่วงเทศกาลสงกรานต์และมีการถวายต้นดอกผึ้งควบคู่กับหน้ากากผีบั้งเต้า เพื่อเสริมสิริมงคลแก่ผู้เข้าร่วม Phoungmanee, Charoensuk & Sumran (2022) พบว่า บ้านไฮตากมี

ทุนทางภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมที่เป็นแนวปฏิบัติในการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนคือ ประเพณีสักการะพระพุทธรูปที่จัดขึ้นทุกปีช่วงเดือนเมษายนเพื่อความเป็นสิริมงคล ซึ่งประเพณีนี้ได้สะท้อนความเชื่อในเรื่องของสิ่งศักดิ์สิทธิ์และการขอพรในสิ่งตนเองปรารถนา สามารถเป็นที่พึ่งทางใจของคนในชุมชน

2. การเปลี่ยนแปลงภูมิปัญญาท้องถิ่นประเพณีผีบั้งเต้า บ้านไฮตาก ตำบลลาดค่าง อำเภอกงเรือ จังหวัดเลย

การเปลี่ยนแปลงในยุคปัจจุบันในด้านต่าง ๆ พบว่า

2.1) ด้านความเชื่อ ความเชื่อดั้งเดิมการเคารพและบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อปกป้องคุ้มครองชุมชนจากภัยอันตราย ต่อมาถูกปรับให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มักปรากฏในพื้นที่ป่าเขาและชุมชนในเขตอำเภอกงเรือเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมความเชื่อที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคนชาวบ้านเชื่อว่าผีบั้งเต้าเป็นวิญญาณที่สิงสถิตอยู่ในธรรมชาติมีการทำพิธีกรรมเช่นไหว้เพื่อขอพรและความคุ้มครองมีข้อห้ามและแนวปฏิบัติเฉพาะในการเข้าป่าที่เชื่อว่ามีผีบั้งเต้าสถิตอยู่ช่วยในการรักษาป่าและทรัพยากรธรรมชาติ ชาวบ้านจะไม่กล้าตัดไม้ทำลายป่าในพื้นที่ที่เชื่อว่ามีผีบั้งเต้าเป็นกลไกทางสังคมในการควบคุมพฤติกรรมของคนในชุมชน Phoungmanee, Charoensuk & Sumran (2022) พบว่าความเชื่อในผีบั้งเต้ามีบทบาทสำคัญในชีวิตของชาวบ้าน โดยเฉพาะในด้านการเกษตร การประกอบพิธีกรรมของประเพณีผีบั้งเต้ามีความเชื่อว่าจะทำให้ชุมชนอยู่อย่างมีความสุข ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ฝนตกถูกต้องตามฤดูกาล และเชื่อว่าการหวังสิ่งใดจะได้ดังปรารถนา อำนาจพรโชคลาภ สุขภาพแข็งแรง การสะท้อนถึงวิถีชีวิตและการปรับตัวต่อสิ่งแวดล้อมรอบตัว ผีบั้งเต้าถูกมองว่าเป็นผู้ปกป้องคุ้มครองครอบครัวและชุมชนจากอันตรายและโรคภัย และ Artsomban (2024) พบว่า การสืบทอดความรู้และความเชื่อเกี่ยวกับผีบั้งเต้าในชุมชนเป็นการสร้างความเชื่อมโยงและความสามัคคีในครอบครัวและชุมชน การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในยุคปัจจุบันทำให้วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของชาวบ้านเริ่มลดน้อยลง ซึ่งอาจส่งผลให้ความเชื่อในผีบั้งเต้าลดน้อยลงตามไปด้วย อาจเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงของสังคมปัจจุบัน

2.2) การสืบทอดและอนุรักษ์ เดิมเป็นการบูชาผีฟ้าและขอฝน แม้ว่าความเชื่อในผีบั้งเต้าจะมีการเปลี่ยนแปลง แต่ความพยายามในการสืบทอดและอนุรักษ์ยังคงมีอยู่ เป็นการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมที่มีค่าและเป็นการสร้างความภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น การอนุรักษ์นี้ไม่เพียงแต่จะช่วยเสริมสร้างความรู้และความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น แต่ยังเป็นการส่งเสริมให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้และสืบทอดต่อไป ภูมิปัญญาท้องถิ่นผีบั้งเต้าเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงความเชื่อและวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น การอนุรักษ์ฟื้นฟู การศึกษา การส่งเสริมเศรษฐกิจ การผสมผสานกับวัฒนธรรม Ariyasuntorn (2015) พบว่าการส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรมตามประเพณีและวัฒนธรรมต่าง ๆ สร้างจิตสำนึกของความเป็นคนท้องถิ่นนั้นๆ ที่จะต้องร่วมกันอนุรักษ์ภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น รวมทั้งสนับสนุนให้มีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหรือพิพิธภัณฑ์ชุมชนขึ้น เพื่อแสดงสภาพชีวิต และความเป็นมาของชุมชน อันจะสร้างความรู้และความภูมิใจในชุมชนท้องถิ่น (Boonyakanjana, 2014) ซึ่งการอนุรักษ์และบำรุงรักษาข้อมูลท้องถิ่นนั้นควรมีการจัดทำให้รูปแบบสื่ออิเล็กทรอนิกส์หรือดิจิทัลเป็นการสงวนรักษา

เพื่อให้มีอายุการใช้งานได้นานยิ่งขึ้น และเพื่อประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าข้อมูลท้องถิ่นในรูปแบบของสื่อดิจิทัลอีกทางหนึ่งด้วย ซึ่งการจัดเก็บและอนุรักษ์ข้อมูลแบบดิจิทัลยังช่วยยืดอายุข้อมูล ลดความเสี่ยงจากการสูญหายหรือเสื่อมสภาพ และเพิ่มความสะดวกในการเข้าถึง และเผยแพร่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งยังสามารถพัฒนาและปรับปรุงข้อมูลให้ทันสมัยได้มากยิ่งขึ้น

2.3) ด้านการศึกษา เดิมมุ่งเน้นการถ่ายทอดความเชื่อและวัฒนธรรมผ่านการปฏิบัติ และการสอนแบบปากต่อปากในชุมชน ปัจจุบันใช้เป็นเนื้อหาในหลักสูตรการเรียนการสอน เช่น การสร้างบทเรียนในท้องถิ่น การศึกษาทางด้านความเป็นมาของขนบธรรมเนียมประเพณีผีบั้งเต้า พร้อมทั้งสร้างกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมความเข้าใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับ "ผีบั้งเต้า" บ้านไฮตาก ตำบลลาดค่าง อำเภอภูเรือ ในจังหวัดเลย นอกจากนี้เป็นการศึกษาถึงการผสมผสานระหว่างศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นกับศาสนกิจในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ เช่น ขบวนแห่ในงานสงกรานต์ หรือในงานถวายพุทธ ซึ่งสอดคล้องกับ Konhan, Pakotang & Phoglin (2015) พบว่าการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดการเรียนรู้ในสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน ทุกคนควรมีส่วนร่วมในการระดมทรัพยากรและมีการกำหนดเป้าหมาย มีการนำมาบูรณาการเข้ากับการศึกษาเป็นวิธีการหนึ่งที่ช่วยให้เยาวชนได้เรียนรู้และเข้าใจวัฒนธรรมท้องถิ่น การเชิญผู้รู้หรือผู้สูงอายุมาเป็นวิทยากรพิเศษในโรงเรียนสามารถเสริมสร้างความรู้และความภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นให้กับนักเรียน

2.4) ด้านเศรษฐกิจ เดิมมีความเกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น และการพึ่งพาตนเองในชุมชน ปัจจุบันภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับ "ผีบั้งเต้า" มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมเศรษฐกิจในพื้นที่ โดยเฉพาะในด้านการท่องเที่ยวเป็นการสร้างงาน การสร้างรายได้ให้กับชุมชนบ้านไฮตากในอำเภอภูเรือ หน้ากากผีบั้งเต้า ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ได้กลายเป็นสินค้าทางการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยม นอกจากนี้เป็นการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ของหน้ากากผีบั้งเต้า พร้อมทั้งพัฒนาเป็นสินค้า OTOP ในชุมชนและยังสามารถมีรายได้จากการขายสินค้าพื้นเมือง ผลิตภัณฑ์ทางด้านการเกษตร ซึ่งสอดคล้องกับ Puangpejara & Supasaktamrong (2022) พบว่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมส่งเสริมให้เป็นศูนย์การเรียนรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมของชุมชนที่ยั่งยืน โดยเน้นการเรียนรู้และสัมผัสประสบการณ์จริงจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งสามารถเป็นช่องทางในการกระตุ้นเศรษฐกิจของชุมชนได้

2.5) การผสมผสานกับวัฒนธรรมสมัยใหม่ เดิมมีการจัดขบวนแห่และพิธีกรรมที่สื่อถึงความเชื่อเดิมของคนในชุมชน ปัจจุบันมีการผสมผสานของภูมิปัญญาท้องถิ่น "ผีบั้งเต้า" กับวัฒนธรรมสมัยใหม่ได้เห็นได้จากการนำวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นที่มีอายุยาวนานมาใช้ในเชิงการท่องเที่ยวและพาณิชย์ หน้ากากผีบั้งเต้า ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญของประเพณีนี้ได้ถูกผลิตขึ้นในรูปแบบของผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทางศิลปะและมีความสวยงาม การส่งเสริมอัตลักษณ์ผ่านเศรษฐกิจสร้างสรรค์ สร้างสินค้าออกแบบผลิตภัณฑ์หรือของตกแต่งที่ได้รับแรงบันดาลใจจากผีบั้งเต้า เช่น เสื้อผ้า กระเป๋า โดยมีการสร้างแบรนด์และปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับตลาดนักท่องเที่ยวที่มีความสนใจ และยังสะท้อนถึงการเชื่อมโยงระหว่างความเชื่อโบราณและกิจกรรมที่ทันสมัย สามารถเข้าถึงนักท่องเที่ยวจากทั่วโลก ผ่านช่องทางต่างๆ ซึ่ง Nokkaew & Khwanriang (2024) พบว่า การอนุรักษ์รักษาวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิมไว้ และนำมาเสนอในรูปแบบใหม่ ยังคงเป็นของแท้และ

ยังคงเรื่องราวคุณค่าเดิมอยู่ โดยปรับเปลี่ยนพัฒนาสิ่งเดิมให้มีความร่วมสมัย ทันสมัย สร้างมูลค่าเพิ่มแก่ผลิตภัณฑ์ ในขณะที่ยังคงคุณค่าเดิมอยู่ในรูปลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไปโดยนวัตกรรมสร้างคุณค่าจากรากฐานของคนในชุมชน พัฒนาแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ไปสู่การเพิ่มมูลค่าแก่สินค้าและบริการที่สอดคล้องกับวิถีไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.6) การปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคมประเพณี เดิมชุมชนยังคงรักษาพิธีกรรมผีบั้งเต้าไว้ซึ่งเป็นการบูชาผี ต่อมามีการปรับตัวของภูมิปัญญาท้องถิ่นผีบั้งเต้าในจังหวัดเลย ต่อมาการผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมกับวัฒนธรรมร่วมสมัย โดยเฉพาะในด้านการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจท้องถิ่น วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจและเทคโนโลยี ทำให้ความเชื่อเรื่องผีบั้งเต้าค่อยๆ ลดบทบาทลงคนรุ่นใหม่เริ่มมองพิธีกรรมเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของ "ความเชื่อเก่า" ชุมชนยังคงรักษาพิธีกรรมผีบั้งเต้าไว้ในรูปแบบที่ปรับตัว เช่น การจัดเป็นเทศกาลที่มีจุดประสงค์เพื่อการท่องเที่ยว พิธีกรรมดังกล่าวอาจผสมผสานความบันเทิง เพื่อให้ความเชื่อดังกล่าวไม่สูญหาย การเปลี่ยนแปลงของผีบั้งเต้าในสังคมประเพณีไทยแสดงให้เห็นถึงการปรับตัวตามยุคสมัย สะท้อนความเชื่อและวิถีชีวิตของคนในอดีตที่ผูกพันกับธรรมชาติ ซึ่ง Nokkaew & Khwanriang (2024) พบว่า การยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การพัฒนาท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์เป็นกระบวนการที่นำภูมิปัญญามาฟื้นฟู มาใช้ประโยชน์อย่างสร้างสรรค์ โดยอาศัยเทคนิค วิธีการ และความเข้าใจ ภูมิปัญญาและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ เป็นฐานคิดสำคัญ ประกอบด้วยการอนุรักษ์ การฟื้นฟู การประยุกต์นำมาปรับต่อยอด และการสร้างใหม่ ทำให้เกิดนวัตกรรมชุมชนที่นำไปสู่การเพิ่มคุณค่าเชิงสังคม และสร้างมูลค่าเพิ่มเชิงเศรษฐกิจให้แก่ชุมชนท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการศึกษาการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นของแต่ละชุมชน และนำมาจัดทำเป็นฐานข้อมูล และบทเรียนสำเร็จรูป
2. ควรมีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นและประเพณีผีบั้งเต้ามารวมไว้ในหลักสูตรการศึกษาท้องถิ่น เพื่อให้คนรุ่นใหม่เข้าใจคุณค่าของวัฒนธรรมและสามารถประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน
3. ควรศึกษาการออกแบบด้านการตลาด ธุรกิจพร้อมทั้งเชื่อมโยงแผนการท่องเที่ยวในประเทศไทยของผีบั้งเต้า

เอกสารอ้างอิง

- Ariyasuntorn, S. (2015). **Conservation or restoration: tradition, local wisdom, national and local art and culture, according to the law on culture: case study on the Establishment of the Cultural Council by National Culture Act, B.E. 2553 (2010)** (Master's an Independent Study). Thammasat University, Thailand. [In Thai]
- Artsomban, W. (October 1, 2024). สัมภาษณ์ [Interview]. [In Thai]

- Boonyakanjana. C. (2014). **Local information management**. Nonthaburi: Sukhothai Thammathirat University. [In Thai]
- Dailynews Online. (April 16, 2024). ‘สงกรานต์’ ชาวเลยร่วมใจแห่ ‘ผีbungเต้า’ สรงน้ำพระพุทธรูป นาวาบรรพต-ภูเรือ [**‘Songkran’ Local Loei People dressed as ‘Phi Bung Tao’ joined the parade to celebrate Songkran Festival by sprinkling Phra Buddha Nava Bunphot with scented water in Phuruea District, Loei Province, Thailand**]. Retrieved from <https://www.dailynews.co.th/news/3349449/>
- Konhan, P., Pakotang, J. and Phoglin, S. (2015). Model of participation of the school and the community in applying local wisdom in a learning process at the primary educational level. **Graduate Studies Journal**, 12(56), 149-164. [In Thai]
- Lengwiriyakul, K. and Jarernsiripornkul, S. (2017). Development approach on tourism cluster of Chai Khong road, Chiang Khan district, Loei province. **MBA-KKU Journal**, 10(1), 220-246. [In Thai]
- Nokkaew, J. and Khwanriang, P. (2024). **Knowledge management of local wisdom for development of creative and innovative community**. Pathum Thani: Digital Printing Production and Management Learning Center, Valaya Alongkorn Rajabhat University under Royal Patronage. [In Thai]
- Phoungmanee, T., Charoensuk, K. and Sumran, S. (2022). Identity and aesthetics of Phi Boong Tao Masks influencing tourism development of Hi-Tak Village, Phu Ruea District, Loei Province. **Mangrai Saan Journal**, 10(2), 67-81. [In Thai]
- Phuthed, U. (2019). Knowledge management of local wisdom in occupation of Tumbon Thap Krit Chum Seang District Nakhon Sawan Province. **Humanities and Social Sciences Nakhonsawan Rajabhat University Academic Journal**, 5(1), 313-330. [In Thai]
- Prommanot, P., Tubporn, H. and Sachakul, K. (2019). Pound nets fisher: The local wisdom and inheritance of Samutsongkram fisheries culture. **Silpakorn University Journal**, 39(2), 50-66. [In Thai]
- Puangpejara, K. and Supasaktamrong, C. (2022). Cultural tourism promotion with local wisdom and cultural capital of Thai Phuan Community at Thanon Yai, Lop Buri Province. **Journal of Humanities and Social Sciences Mahasarakham University**, 41(6), 49-65. [In Thai]
- Royal Society of Thailand. (2013). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 [Royal Institute Dictionary, 2011]**. Bangkok: Royal Society of Thailand. [In Thai]
- Seesalab, N., et al. (1998). Guidelines for the promotion of Thai wisdom in educational management. Bangkok: Office of the National Education Commission. [In Thai]
- Sri-On, S. (2022). The imaginative ghost masks in the Buddhist cultures on both sides of Mekong. **Wiwitwannasan Journal of Language and Culture**, 6(3), 87-104. [In Thai]

- The Secretariat of the Senate. (2017). รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560
[Constitution of the Kingdom of Thailand, B.E. 2560]. Bangkok: The Secretariat of
the Senate. [In Thai]
- Wantrong, S. (2017). **Local information management**. Surin: Surin Rajabhat University.
[In Thai]
